

A tévedések szomorú játéka

A múlt év végén éppen itt a Kritikában jelent meg az a cikk (Csepli, 2006), melyben felvetődött a lehetőség, hogy Magyarországon a 2006 őszi események közvetlen kiváltó oka a közösségi hisztériának egy speciális változata lehetett. Az események megfigyelőjének úgy tűnt, hogy Magyarországon két politikai-ideológiai tábor néz farkasszemet egymással, s csak annyi a közös bennük, hogy mindegyik tábor felülbecsli saját tagjainak létszámát, miközben alulbecsüli a másik tábor kiterjedését.

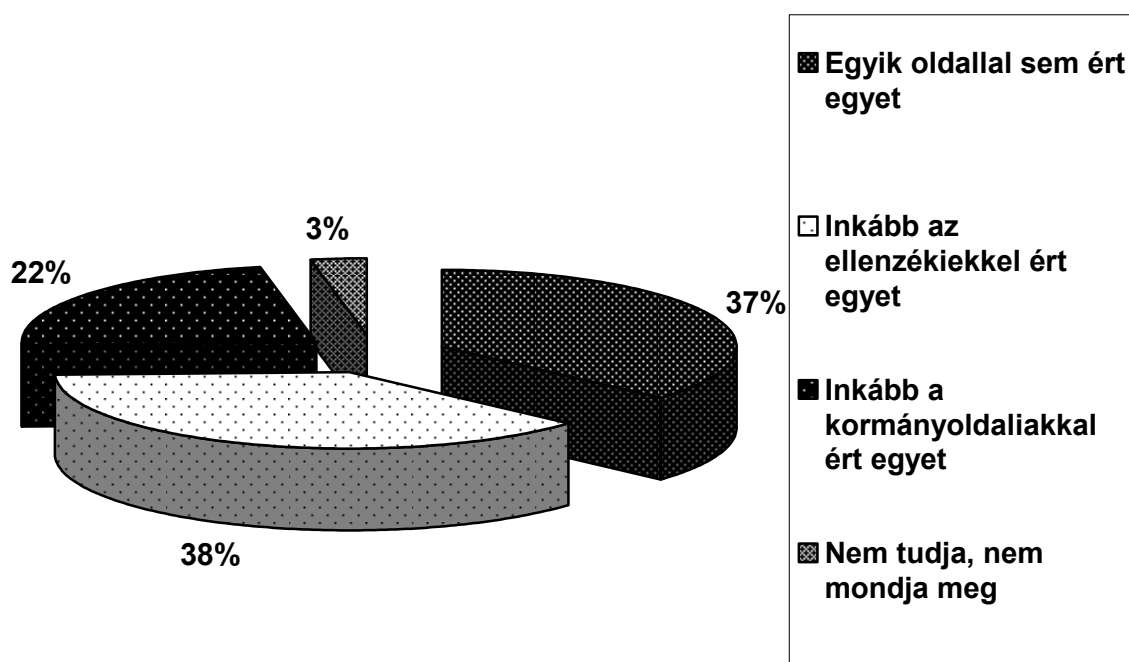
A közvélemény szerveződésének rejtett mechanizmusaival foglalkozó szakirodalomban elsőként Elisabeth Noelle-Neumann vetette fel, hogy amikor az emberek véleményt alkotnak a közélet ügyeiről, akkor tudattalanul azt is figyelembe veszik, hogy naív közvéleménykutatóként miként ítélik meg a vélemények megoszlását a társadalomban (E.N-Neumann, 1980). A magyar szociológusok közül Angelusz Róbert foglalkozott ezzel a problémával, s számos empirikus vizsgálatot végzett, melyek eredményei azt bizonyítják, hogy az embereknek valóban van véleményük a társadalmat megosztó vélemények kiterjedéséről, ami visszahat a tényleges viselkedésre és a mindennapi kommunikációra. „Az a tábor, mely maga mögött érzi a többség támogatását, bátrabb, magabiztosabb a hétköznapi kommunikáció folyamataiban. A másik, a magát kisebbségi helyzetben érző tábor sokkal bizonytalanabb álláspontjának kifejtésében, a többségi támogatás hiányában jobban kerül a nyílt véleménykonfrontációkat.” (Angelusz, 2000 135-136.old.)

Ebben a cikkben nem kívánjuk ezt a közvélemény percepció problémát a maga teljességében megvizsgálni, mindössze egyetlen vetületével, a saját csoport méretének túlbecsülésével, és a másik csoport méretének lebecsülésével fogunk foglalkozni. Mint látni fogjuk, a jelenlegi ideológiai-politikai szembenállás korántsem olyan mértékű, hogy a két, egymással szembenálló csoport tagjai művi úton többséget teremthessenek a maguk számára, de arra a túlbecslés/lebecsülés művelete mindenképpen módot ad, hogy növelje az odatartozás pozitív

érzelmi tartalékait, tüzelje a hisztérikus reakciókat, melyek a nagyság vágya és a tényleges méret tényei között tátongó szakadék láttán nyilván megjelennek.

A Szonda Ipsos 2007. januári adatfelvétele során a kérdőívbe tettünk egy kérdést, mely azt tudakolta, hogy a megkérdezett hova sorolja saját magát a kormányoldal és az ellenzék között jelenleg zajló vitákban. A kérdéssel országos reprezentatív minta tagjai szembesültek. A minta 1500 válaszadóból állt.

1. ábra Saját politikai-ideológiai hovatartozások gyakorisága (Ön a jelenlegi politikai vitákban inkább a kormányoldaliakkal vagy inkább az ellenzékiekkel ért egyet?)

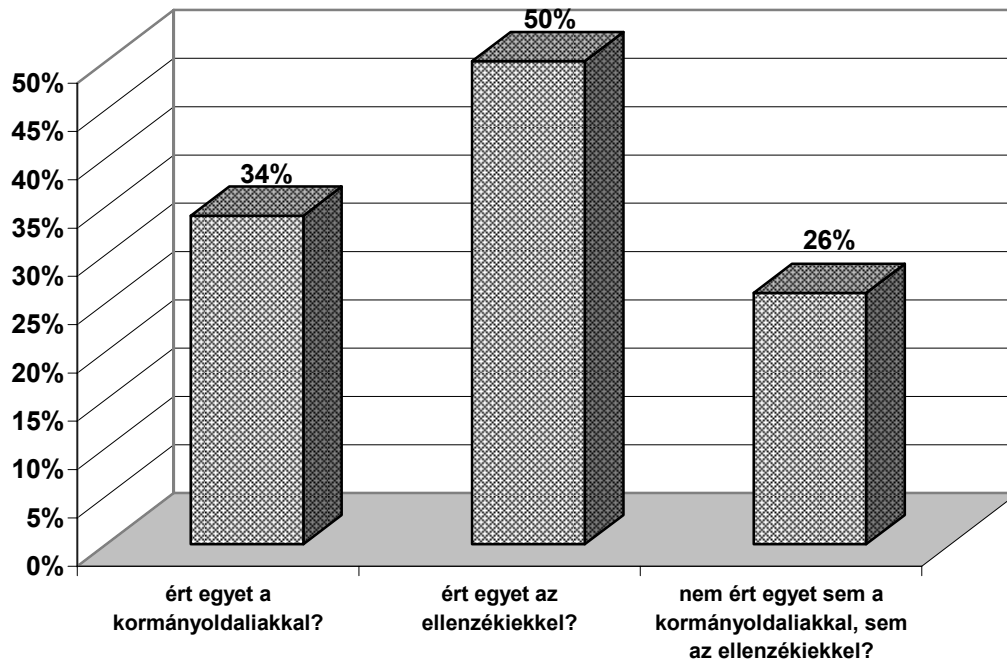
Az 1. ábra mutatja a kérdésre adott válaszok alakulását. Eszerint 2007 januárjában a megkérdezettek 37 %-a egyik oldallal sem ért egyet, s nem tudja, vagy nem mondja meg, hogy kivel ért egyet további 3 %. A politikai vitákban magukat elkötelező válaszadók aránya 60 %. Ezen belül többségben vannak az ellenzékiek, s kisebbségben vannak a magukat a kormányoldaliak közé sorolók.

A hipotézisünk szempontjából kulcsfontosságú kérdés a következőképpen hangzott: „Ön szerint a lakosság hány százaléka ért egyet a kormányoldaliakkal, az ellenzékiekkel illetve nem ért egyet sem a kormányoldaliakkal, sem az ellenzékiekkel?”. Ismerve a válaszadó önbesorolását, ez a kérdés adott módot arra, hogy megnézzük, mekkora arányt képviselnek a

társadalomban azok, akik túlbecslik saját táboruk nagyságát, miközben alulbecslik a velük szembenálló tábor kiterjedését.

2. ábra. A politikai-ideológiai polarizáció mértékének becslése

Ön szerint a lakosság hány százaléka....

A közvélemény egészére jellemző, hogy az emberek lebecsülik a kívülállók arányát, miközben túlbecsülik a politikailag elkötelezettek gyakoriságát. A társadalmi látásviszonyok a jelen helyzetben nem kedveznek az egyes politikai táborok pontos percepciójának.

Ez az általános tendencia természetesen megtörik azon, hogy a becslő milyen oldalhoz tartozik. A 1. táblázat azt mutatja, hogy a kormányoldallal egyetértők alaposan felülbecslik saját táboruk nagyságát, s ha nem is akkora mértékben mint amikor saját javukra torzítanak, de felülbecsülik a másik tábor kiterjedését. Az ellenzékiekkel egyetértők szintén felülbecslik saját táboruk nagyságát, miközben kicsit felülbecslik a másik tábor kiterjedését is.

1. táblázat. Saját politikai-ideológiai hovatartozás és a politikai-ideológiai polarizáció mértékének becslése

Ön szerint a lakosság hány százaléka....

	A kormányoldallal egyetértők között.	Az ellenzékiekkel egyetértők között.	Azok között, akik egyik oldallal sem értenek egyet.
ért egyet a kormányoldaliakkal?	42 % (0,29)	29 % (0,42)	34 % (0,38)
ért egyet az ellenzékiekkel?	42 % (0,31)	58 % (0,25)	44 % (0,33)
nem ért egyet sem a kormányoldaliakkal, sem az ellenzékiekkel?	21 % (0,71)	20 % (0,79)	32 % (0,64)

Megjegyzés: a százalék értékek mellett, zárójelben a relatív szórás található.

Az 1. táblázat minden egyes cellája átlagos érték, azaz azt mutatja, hogy a három nagy csoportban (kormányoldaliak, ellenzékiek, semlegesek) átlagosan mekkora arányt találunk, amikor azt kérdezzük, hogy ki-ki mekkora kiterjedésűnek becsüli a saját és a nem saját csoport nagyságát a társadalomban. Talán nem tévedünk nagyot, ha a közvéleményt egy ösztársadalmi senki nem tud semmit játékhoz hasonlítani, ahol gyakorlatilag senki sincs tisztában az erőviszonyokkal.

Míg a valóságban a kormányoldaliakkal egyetértők aránya 22%, addig a kormányoldaliak szerint saját táboruk nagysága 42 %. Míg a valóságban az ellenzékiekkel ért egyet 37 %, addig a kormányoldaliak szerint ez az arány 42 %. Az ellenzéki táborhoz tartozók szintén túlbecslik a kormányoldaliak nagyságát (22% helyett 29%-ot tippelnek), de leginkább feltűnő, hogy az önmagukhoz hasonló gyakoriságát erőteljesen túlbecsülik: a tényleges 37% helyett 58%-ot észlelnek. A relatív szórás azt mutatja, hogy az ellenzéki tábor önmaga kiterjedésének felülbecslésében meglehetősen egységet mutat a kormányoldaliakhoz képest. Az 1. táblázat azt mutatja, hogy akár a kormányoldaliakhoz, akár az ellenzékiekhez tartozzon valaki, a tényleges nagysághoz képest (36 %) erőteljesen megnyilvánul a semlegesek arányának alulbecslése. Maguk a semlegesek szintén alulbecsülik önmaguk gyakoriságát, de csak kis mértékben. A tényleges 36% helyett 32%-ot észlelnek. A magas relatív szórás viszont (0,64) azt jelzi, hogy ebben nagyon-nagyon nagy a vélemények heterogenitása a semlegesek körében. A kormányoldaliak és az ellenzékiek gyakoriságát a semlegesek túlbecslik. A semlegesek körében jobban hallatszik a kormányoldaliak hangja, mint az ellenzékieké. Ezzel együtt a túlbecslés - ha szelektív is – azt jelzi, hogy a politikai hisztéria izgalomba hozza azokat is,

akik saját bevallásuk szerint sem a kormányoldaliakkal, sem az ellenzékkel nem értenek egyet.

A tévedéseknek e szomorú játékában azt látjuk, hogy mindössze 1 % azok aránya, akik mind a három csoport nagyságát pontosan eltalálták.

2. táblázat. Tévesen becslők csoportjai

Adathiány	30,94%
Az ellenzékiet és a kormányoldaliakat felül, a kívülállókat alulbecslők.	23,59%
Az ellenzékiet jól, a kormányoldalaikat felül, a kívülállókat alulbecslők.	12,43%
Az ellenzékiet felül, a kormányoldaliakat jól, a kívülállókat alulbecslők.	8,51%
Az ellenzékiet alul, a kormányoldaliakat felül, a kívülállókat alulbecslők.	5,16%
Az ellenzékiet felül, a kormányoldaliakat és a kívülállókat alulbecslők.	3,77%
Az ellenzékiet alul, a kormányoldaliakat felül, a kívülállókat jól becslők.	3,59%
Mindegyik véleménycsoportot felülbecslik.	2,45%
Az ellenzékiet alul, a kormányoldaliakat jól, a kívülállókat felülbecslik.	1,90%
Mindegyik csoportot jól becslők.	1,26%
Az ellenzékiet és a kormánypártiakat alul, a kívülállókat felülbecslik.	1,07%
Az ellenzékiet és a kívülállókat jól, a kormányoldaliakat felülbecslik.	0,76%
Az ellenzékiet alul, a kormányoldaliakat és a kívülállókat felülbecslik.	0,73%
Az ellenzékiet és a kívülállókat felül, a kormányoldaliakat jól becslők.	0,64%
Az ellenzékiet és a kormányoldaliakat felül, a kívülállókat jól becslők.	0,62%
Az ellenzékiet felül, a kormányoldaliakat alul, a kívülállókat jól becslők.	0,53%
Az ellenzékiet felül, a kormányoldaliakat és a kívülállókat jól becslők.	0,45%
Az ellenzékiet jól, a kormányoldalaikat és a kívülállókat felülbecslik.	0,34%
Az ellenzékiet felül, a kormányoldaliakat alul, a kívülállókat felülbecslik.	0,34%
Az ellenzékiet és a kormányoldaliakat jól, a kívülállókat alulbecslők.	0,21%
Az ellenzékiet és kormányoldaliakat jól, a kívülállókat felülbecslik.	0,19%
Az ellenzékiet és a kívülállókat alul, a kormányoldaliakat jól becslők.	0,17%
Az ellenzékiet alul, a kormányoldaliakat és a kívülállókat jól becslők.	0,12%
Az ellenzékiet jól, a kormányoldaliakat alul, a kívülállókat felülbecslik.	0,12%
Mindegyik véleménycsoportot alulbecslők	0,08%
Az ellenzékiet jól, a kormányoldaliakat alul, a kívülállókat jól becslők.	0,04%
	100%

Elég robusztus módszert használva úgy döntöttünk, hogy mindenkit, aki akárcsak 2%-kal tévesen becsüli meg az egyes véleménycsoportok arányát optikai csalódás 'áldozatának' tekintjük.

Hisztériásoknak tekintjük azokat, akik saját táboruk nagyságát felülbecslik, míg az ellenkező tábor nagyságát alulbecsülik. A hisztériások politikai-ideológiai hovatartozás alapján két nagyobb csoportra oszthatók:

1. *Ellenzéki hisztériások.* Az ellenzékiekkel értenek egyet, és a hasonló véleményűek (az ellenzékiekkel egyetértők) arányát felülbecsülik miközben a kormányoldaliak arányát alulbecsülik. Az ellenzéki hisztériások a teljes népesség 10 %-át jelentik, s ők képezik a politikai hisztériások zömét (71 %).
2. *Kormányoldali hisztériások.* Kormányoldaliaknak tartják magukat, s saját csoportjuk (a kormányoddallal egyetértők) arányát felülbecsülik miközben az ellenzékiekkel egyetértők arányát alulbecsülik. A kormányoldali hisztériások a teljes népesség 4 %-át, s a politikai hisztériások 29 %-át teszik ki.

A 'hisztériások' két csoportjához hozzávesszük azokat is, akik önmagukat nem sorolják egyik csoporthoz sem, de együttesen túlbecsülik a kormányoldaliak és az ellenzékiek gyakoriságát a társadalomban. Ők adják a harmadik csoportot, a közönséget.

3. *Közönség.* Kívülállók, akik felülbecslik a kormányoldaliakat és/vagy az ellenzékiet. Ők a teljes népesség 21 %-át jelentik.

Ezen belül:

A kormányoldaliakat és az ellenzékiet is felülbecslik: 63,7%

A kormányoldaliakat felülbecslik: 22,7%

Ellenzékiet felülbecslik: 13,6%

A három csoport együttes aránya a teljes népességen belül: 35,6% A következőkben őket nevezzük hisztérikusoknak, hisztéria alatt értve azt a felfokozott lelkiállapotot, melynek bővületében valaki túlbecsüli a saját csoportjának nagyságát, lebecsülve egyidejűleg a másik csoport kiterjedését, illetve kívülállóként túlbecsüli a politikailag elkötelezettek arányát, függetlenül attól, hogy azok kormányoldaliak vagy ellenzékiek.

Ha a politikai élet színterét színházhoz hasonlítjuk, akkor azt mondhatjuk, hogy a színpadon vannak a protagonisták (egyik vagy másik oldal elkötelezettjei), a nézőtérre helyezkedik el az előadás iránt érdeklődő közönség, és a színházon kívül vannak, akiket nem érdekel az, ami a színházban zajlik. Ők a „hallgatag többség”.

3. táblázat. Hiszterizáltak és a hallgatók többség

	Átlagos elvégzett iskolai osztályok száma (osztály)	Átlagos életkor (év)	Havi, személyes nettó jövedelem átlaga (Ft)
Hiszterizáltak	10,99	45,17	92191
Hallgatók	10,4	47,61	61499
F érték	14,7	6,45	4,197
Szignifikancia szint	0	0,011	0,041
Eta ²	0,01	0,04	0,004

A 3. táblázat egyértelműen mutatja (az összefüggések ugyanis szignifikánsak), hogy a hisztéria által táplált optikai csalódás az előnyös társadalmi helyzet tudásszociológiai következménye. A hiszterizáltak magasabb iskolai végzettségűek, fiatalabbak és többet keresnek mint a hallgatók.

4. táblázat. Gyerekes családok aránya a hiszterizáltak és a hallgatók között

	Nem él gyermek a háztartásban	Él gyermek a háztartásban
Hiszterizáltak	53,70%	46,30%
Hallgatók	62,20%	37,80%

Pearson chi érték: 8,517, df.: 1, szig.: 0,004

A 4.táblázat azt mutatja, hogy a hiszterizáltak háztartásaiban inkább van gyerek, mint ott, ahol nincs olyan felnőtt személy, aki túlreagálja az ideológiai-politikai élet történéseit.

5. táblázat. A hiszterizáltak és a hallgatók megoszlása a lakóhely településtípusa szerint

	Budapest	Megyeszékhely	Város	Község
Hiszterizáltak	19,30%	15,50%	35,20%	30%
Hallgatók	16,80%	19,40%	30,10%	33,70%

Pearson chi érték: 8,317, df.: 3, szig.: 0,04

Az 5. táblázat azt mutatja, hogy a népesség átlagához képest fiatalabb, iskolázottabb és gazdagabb hiszterizáltak a falutól a fővárosig minden településen megtalálhatók, de a jellemző lakhelyük a vidéki város.

6. táblázat. A hiszterizáltak és a hallgatók háztartásaiban található mobiltelefonok és egyéb elektronikus kommunikációs eszközök átlagos száma.

	A háztartásban található mobiltelefonok átlagos száma	Elektronikus kommunikációs eszközök átlagos száma a háztartásban ¹
Hiszterizáltak	2,01	8,86
Hallgatók	1,78	8,21
F érték	10,53	10,439
szignifikancia szint	0,001	0,001
eta ²	0,007	0,007

A hiszterizáltak az átlagosnál nagyobb mértékben rendelkeznek mobiltelefonnal és a háztartás kommunikációs potenciálját meghatározó egyéb modern kommunikációs eszközzel.

Egészében véve azt mondhatjuk, hogy a magyar politika színházát a társadalom iskolázott, fiatal, modern, urbanizált szegmense népesíti be, melynek politikailag és ideológiailag egyet nem értő al csoportjai folyamatosan izgatják egymást. Ez az előnyös helyzetű, eleven kommunikációs hálózatot fenntartó társadalmi csoport a hallgatókhoz és nyugodtakhoz képest abszolút kisebbségben van.

Irodalom

Angelusz R. 2000. A láthatóság görbe tükrői. Társadalomoptikai tanulmányok. Budapest: Új Mandátum.

Csepli, Gy. 2006. A hisztéria éve. Kritika. 12.

---

¹ A következő kommunikációs eszközök meglétét néztük: kamera, színes tv, video, CD lejátszó, digitális fényképezőgép, DVD lejátszó, discman, HIFI, kábel tv, magnó, MP3 lejátszó, mobiltelefon, távirányítású tv, vezeték nélküli telefon, teletextes tv, walkman. Tehát logikailag 0 és 16 közötti értéket kaphatott minden megkérdezett háztartása.

Noelle-Nemumann, E. 1980. Die Schweigespirale. Öffentliche Meinung-unsere soziale Haut. München-Zürich: R.Piper Verlag.

Függelék

Pártpreferencia a teljes népességben:

(Ha mégis elmenne és) ha most vasárnap lennének a választások, és a szavazólapon a következő pártok szerepelnének, Ön melyik pártra szavazna?

	Összes megkérdezett	Pártot választók	Összes hallgató	Összes hiszterizált
FIDESZ-MPSZ	34,20%	52,60%	34,3 %	34 %
KDNP	0,80%	1,20%	0,5 %	1,2 %
MDF	3,80%	5,80%	2,6 %	5,8 %
MKP	0,60%	0,90%	0,5 %	0,6 %
MSZP	21%	32,30%	24 %	15,4 %
SZDSZ	2,60%	4,10%	2 %	3,9 %
MIÉP	0,60%	1%	0,5 %	0,9 %
Jobbik	0,30%	0,40%	0,3 %	0,2 %
Centrum	0,60%	1%	0,5 %	0,9 %
Egyéb párt, szervezet	0,60%	0,90%	0,3 %	0,9 %
Nem tudja	13,50%		11,6 %	17,1 %
Nem válaszol	7,50%		8,4 %	6 %
Nem menne szavazni	15%		14,4 %	13,1 %
	100%	100%	100 %	100 %